

Hoe zit het met Sint Piter in Grou?

In Grou is er vandaag geen sinterklaasintocht. In plaats daarvan komt zo halverwege februari Sint Piter, beschermeheilige van scheepsbouwers en vissers, aan in het waterrijke dorp. Het huidige sint-piterfeest is gemodelleerd naar het moderne sinterklaasfeest, compleet met knecht, een intocht per stoomboot en paard en een bezoek aan de plaatselijke basisschool. Dat is al zo sinds 1903, toen schooljuf Riek Jansen besloot om Sint Piter als een in het wit geklede sinterklaas te onthalen op de Nutsbewaarschool. Voor die tijd had het feest veel weg van het sinterklaasloopen elders. 'Jongeren van goedge burgers trokken langs de huizen met ratelende kettingen, bomsden op de deuren en stroomden pepernoten' schreef dorpsdokter en letterkundige Eelitsje Halbertsma in 1837. Eind 2020 besloot het Sint Pitercomité in Grou om hulpknecht Swarte Pyt 'op wereldreis' te sturen, waarmee de pietendiscussie creatief werd afgehandeld. Sindsdien wordt Sint Piter vergezeld door natuurmens Aldemar, die in een boomhut woont in De Alde Feanen. Samen treden ze ook op in het plaatselijke Sint Piterjournaal.

Zo'n twee eeuwen geleden konden Franekers op sinterklaasavond naar een monsterachtig schouwspel kijken. Jaarlijks trok op deze avond in de donkerste tijd van het jaar een groepje gemaskerde figuren met fakkel, hoorngeblas en ketelmuziek langs de grachten. Het waren jongelui van het Franeker Vliet die zich op 5 december 'bina als duivels uitdosten', zo schrijft dichter en archivaris Tiede Roelofs Dijkstra in een handschrift uit 1857. 'Eindelijk maakten zij het zoo bont, dat het hun verboden werd voortaan in de stad te komen. En sedert dien tijd gaan zij buiten de stad om.' In die tijd gingen ook in Dokkum jongens op sinterklaasavond langs de huizen, met zwartgemaakte gezichten en hoorns op hun hoofden, rammelend met kettingen. En in Leeuwarden kwamen sinterklazen samen in de stadsherberg, vanwaar ze een bonte optocht maakten langs de Tuinen en het Vliet.

GNORRENDE, WILD UITGEDOSTE MANNEN
De 19de-eeuwse beschrijvingen uit de Friese steden doen direct denken aan de wintermaskerades zoals ze nu nog worden gevierd op de Waddeneilanden. Tijdens Sunneklaas op Ameland (op 4 en 5 december) en Sunderum op Terschelling (op 6 december) blijven vrouwen en kinderen 's avonds binnenshuis en ontvangen ze gnorrende, wild uitgedoste mannen die hun identiteit zo lang mogelijk verborgen proberen te houden.

Het maskeradefeest, waarvan er overal in Europa wel varianten zijn te vinden, zou uit voorchristelijke tijden stammen en bedoeld zijn om de wintergeesten te verdrijven. Dat is tenminste de veronderstelling, want de schriftelijke bronnen gaan niet heel ver terug. Zo dateert de vroegste melding van het Ouwe Sunderklaas op Texel uit 1816. Toen vaardigde burgemeester Gishert Reinbach een verbod uit op het feest, omdat vermooide jongens en mannen, die 'zelfs de gedaante van beesten' hadden, niet alleen kleine kinderen in de huizen schrik aanjagen, maar ook voorbijgangers op straat 'molesteerden'.

Bijna was Ouwe Sunderklaas helemaal van Texel verdwenen. Het feest werd in latere tijden nog een paar keer verboden, voor het laatst tijdens de Duitse bezetting. Maar na de oorlog werden Texelars zich ervan bewust dat het oude maskeradefeest de moeite waard was om te bewaren. Dorpscomités en verenigingen, de plaatselijke krant en zelfs een politieke partij (Texels Belang) zetten zich in voor het behouden en bevorderen van het feest.

'Ouwe Sunderklaas werd door Texelars gezien als een belangrijk onderdeel van de eilandcultuur en de eigen identiteit', vertelt Aafke Bonnet-Bekkema uit Drachten. Zij is erfgoedadviseur bij de gemeente Opsterland en deed aan de Open Universiteit een masteronderzoek naar het veranderende sinterklaasfeest in de noordelijke provincies. 'Maar op het vasteland werd heel anders gekeken naar dit soort maskerades buiten de deur. Daar kreeg het gaandeweg meer een negatief imago.'

DEFTE SINTERKLAAS OP SCHOOLBOEK
Het klaasjagen, of sinterklaasloopen, kwam in de 19de eeuw in grote delen van het land voor. Deelnemers - meestal jongemannen - gingen na het vallen van de schemering in groepen of tweetallen de straten door. Ze droegen maskers of maakten het gezicht zwart met houtskool of schoorsteenroet, en verdraaiden bij een huisbezoek hun stemmen om onherkenbaar te blijven.

Van boeman naar bisschop

Voor sommigen voelt de overstap van zwarte piet naar roetveggiet als een onoverkomelijke ingreep. Maar het sinterklaasfeest is sinds 1850 voortdurend veranderd. Van schouwspel op straat naar huisbezoek in het gezin. 'Het feest heeft zich altijd aangepast aan de nieuwe tijd.'

TEKST RICHARD DE BOER

Klaaskeers in Gelderland en ook Sunnekloazen in Twente en Drenthe konden er als duivels uitzien. In Assen gooiden klaasooms aardappelen, knollen of hompen turf de huizen in en kregen daarvoor geld en rookwaar terug. 'Die angstaanjagende huisbezoeken werden langzaam minder gewaardeerd', zegt Bonnet. 'Onder invloed van het verlichtingsdenken vonden de hogere klassen dat de kinderschrik niet meer kon. Sinterklaas wilden ze wel behouden, maar niet in de vorm van een boeman. Een deftige bisschop met enig gezag was daarvoor geschikter. Die kwam op huisbezoek bij de rijkere burgers in de steden. Daar werd het in de late 19de eeuw echt een huisfeest en dat idee verspreidde zich ook geleidelijk onder de lagere klassen.'

Aan het eind van de 19de eeuw zijn ook de eerste intochten van Sinterklaas op een paard. Schoolonderwijzers speelden een belangrijke rol bij het verspreiden van dit 'beschaafde' sinterklaasfeest. Het moderne, gestandaardiseerde sinterklaasverhaal is gebaseerd op het destijds razend populaire prentenboekje *Sint Nikolaas en zijn knecht* (1850) van Jan Schenkmann, een Amsterdamse onderwijzer die de stoomboot en de zware hulpmacht heeft geïntroduceerd. 'Onderwijzers verfoeiden de wilde boerensinterklaas die de kinderen bang maakte voordat er cadeaus werden uitgedeeld. Zo zien we ook dat er rond 1900 in de steden een deftige sinterklaas met een golvende baard, mijter en staf op schoolbezoek gaat.'

Tot die tijd speelde het sinterklaasfeest zich vooral buiten de deur af. 'In cafés en herbergen werden loterijen en kansspelen georganiseerd. Mensen gingen op sinterklaasavond nog laat de deur uit om cadeaus te kopen voor vrienden en familie. De winkels waren open tot middernacht.' Maar de overheid maakt daar met de Winkelsluitingswet van 1904 korte metten mee. Een jaar later volgt de Loterijwet die een einde maakt aan gokspelen die populair waren onder het gewone volk. 'Door die nieuwe ontwikkelingen hadden mensen steeds minder reden om nog de straat op te gaan. Huiselijkheid en tijd doorbrengen met het gezin werd steeds belangrijker, en zo verplaatste het sinterklaasfeest zich van de straten naar de huiskamer.'

EEN APPEL MET EEN DOUBBELTJE ERIN

Beide soorten vieringen hebben tientallen jaren naast elkaar bestaan, maar uiteindelijk kreeg het moderne sinterklaasfeest de overhand. Op steeds meer plekken werd het sinterklaasloopen vervuld voor pakjesavond. In Frieland heeft het Sint Klazeejen nog het langst in de Wouden voortbestaan, in dorpen als Garpy, Burgum en Sumar - en dat is volgens Bonnet niet toevallig.

'Die gebieden waren dunbevolkt en zijn het armst gebleven. De afstand tot de stad was groter en mensen hielden hier langer vast aan oude gebruiken. Er kwam welens een huisbezoek van een ongezinde Sinterklaas die een pot snert neerzette, of een appel met een dubbelte erin, maar dat was heel zeldzaam. Voor het moderne Sinterklaas moest je gewoonweg meer te besteden hebben.'

Het sinterklaasloopen heeft het in Tytsjerksteradiel tot halverwege de jaren 50 volgehouden. 'In de laatste decennia werd de leeftijds categorie steeds jonger. Rond 1955 waren het de allerkleinsten die vermood in groepjes langs de deuren gingen. Dus niet langer tieners en jongvolwassenen, maar de categorie die nu met een lampion Sint Maarten loopt.'

Ook in Drenthe verdwenen het sinterklaasloopen in de loop van de jaren 50. 'Het waren

Bezoek van de moderne Sinterklaas met zijn hulp aan een lagere school in Groningen, in de jaren 20. FOTO LUPPE HOUTIUM / GRONINGER ARCHIEVEN

vooral zeventigers die me konden vertellen dat ze er nog aan hebben gedaan', zegt schrijver Abel Darwinkel uit Appelscha, die met archivaris Henk Nijkouter de Drentse sinterklaasvieringen onderzocht in het boek *Zo les Sinterklaas wel kommen* (2019). 'De een ging verkleed als sint, de ander als zwarte piet. Dat ging dan met schoensmeer en lakens of een tafelkleed. Het was een pubergebeuren en ging ook gepaard met rivaliteit, want iedereen probeerde zo wat centjes en stuivers te verdienen. Dat was toen best wat geld.'

Maar het werd ook meer en meer als vorm van bedelarij gezien. 'In de jaren 30 kwamen de verordeningen dat er geen sinterklaas gelopen mocht worden. Er was ook een jaar bij dat jongeren daarvoor bij de politie een vergunning moesten vragen. Dat ging natuurlijk niemand doen. En tijdens de Duitse bezetting was de spertijd een spelbreker.'

Een politieverbod in 1953 gaf de nekslag aan het sinterklaasloopen in Assen. 'In het dorpje Ekehaar was er begin jaren 60 één jongen uit een groot gezin die nog sinterklaas ging lopen', weet Darwinkel. 'Dat was toen niet meer gebruikelijk, dan was je een armoedzaaier.'

COMMERCIEËLE DRAAI

Op het vasteland zijn er alleen nog in Zoutkamp Sunnekloazen te vinden. Daar is het

Sinterklaasloopers in Groningen, omstreeks 1909.

een maskeradefeest voor volwassenen op de zaterdagavond die het dichtst bij 5 december is. 'Mijn vader vertelde me dat ze vroeger als kinderen door het dorp liepen en lawaai maakten met potten en pannen', zegt voorzitter Daan Oostindien van dorpsbelang Zoutkamp. Maar in de jaren 60 gaf Kroegbaas Henk Wijbenga een commercieel draai aan het feest door een prijs uit te loven aan de best verklede sinterklaasloopers. 'Toen is het een traditie geworden om voor het lopen eerst naar de kroeg te gaan voor de jury.'

Daarna gaan de sunnekloazen de huizen in Zoutkamp binnen om de bewoners te laten raden wie er achter het masker (*gebelskop* op z'n Gronings) schuilgaat. 'En als je klaar bent met je rondje, ga je terug naar de kroeg voor het feest en de prijsuitreiking.' Hoe groot de opkomst dit jaar zal zijn, weet Oostindien niet te zeggen. 'Er zit verder geen regie achter het volksfeest. De afgelopen twee jaar hebben we het niet gedaan vanwege de coronaregelingen, dus het is nu weer afwachten.'

POLITIEKE CORRECTHEID

Het sinterklaasfeest is voortdurend aan het veranderen, vat schrijver Darwinkel samen. Dat bij het moderne kinderfeest zwarte piet wordt vervangen door een roetveggiet, zou niet zo'n probleem moeten zijn. 'Veranderingen zijn niet alleen iets van de laatste tien jaar. Het feest heeft zich altijd aangepast aan de nieuwe tijd.'

In zekere zin geldt dat ook voor Sunneklaas op Ameland, waar de laatste jaren juist een zekere hang naar striktheid valt te bespeuren. Het feest wordt steeds meer afgeschermd voor toeristen, journalisten en andere nieuwsgierige pottenkijkers van de wal. Ook zijn er ineens nieuwe, lompere repressailles: een bushokje waar tijdens sunneklaas nog een lichte brand, wordt compleet witegalkt.

Die houding lijkt vooral een reactie op de nieuwe 'politieke correctheid' die sinds de pietendiscussie de kop heeft opgestoken. Zo maken dierenrechtactivisten bezwaar tegen het Kallemoosfeest op buureiland Schiermonnikoog, omdat daar dan een haan in een mand drie dagen lang aan een mast moet bungelen. De vrees is dat buitenaarders zich straks ook met het vermeend 'vrouwonvriendelijke' sunneklaasfeest gaan bemoeien.

Dat gaan we nooit toestaan, zullen eilanders zeggen.

Gorredijk had 'prettig en ludruchtig' Sinterklaas

Aan het eind van de 19de eeuw werd Sinterklaasavond in Gorredijk 'prettig en ludruchtig' gevierd volgens Bote Jouwersma, die in de *Leeuwarder Courant* van 19 oktober 1929 jeugdherenningen ophaalt. 'Den geheelen avond was het druk op straat, vooral in de buurt van de bakkers. Tal van jonge mannen uit het dorp hadden zich dan in vreemde kleeren gestoken en gingen met veel lawaai van huis tot huis. Onherkenbaar als ze waren, wist men niet wie men in huis had.' 'Bij de bakkers werd geloot, gedobbel en gedraaid met een rad. Voor een paar centen kon men er zakken vol suikergoed en marsepein winnen. Langs de straat en in de cafés was het dan soms erg rumoerig en niet altijd ging het er even vredig toe. In de cafés werd veel gedronken, waardoor de gemedieren verhit werden. Dit zal dan ook wel mede de reden zijn geweest, dat veel van dat oude is afgeschaft.'